

תובנות ודגשים בתכנון וביצוע מחקר איכותני

**ד"ר משה בן סימון
המחלקה לקרימינולוגיה
מנהל פל"א – פורום למחקר איכותני
אוניברסיטת בר-אילן
bensimm@biu.ac.il**

תכנון המחקר

- שהנושא יהיה מדליק!!!
- בקיאות בספרות המחקרית
- בדיקת היתכנות
- הימנעות מ-Fishing Expedition
- שיהיה ברור מהו החידוש הפוטנציאלי
- הכנת מדריך ראיון
- מספר משתתפי המחקר ההתחלתי (רוויה)

דגשים באתיקה

- הרגע הקריטי של היפוך תפקידים בין מראיין ומרואיין וכיצד ניתן לרכך את המעבר החד.
- להודיע כבר בטלפון על החתמה על טפסים ועל ההקלטה.
- הפן האתי של ראיון מאזכר + פן מחקרי: בדיקת הממצאים עם הנבדקים = תוקף פנימי.

ראיון פתוח

במהלך שיחת הטלפון:

- הצג את עצמך, אמור מהיכן קיבלת את מספר הטלפון של המרואיין.
- הסבר עד כמה חשוב המידע היוצא מפי המרואיין ובקש רשות להקליט את הראיון.
- בקש הסכמה בעל פה להשתתפות במחקר.
- בתום השיחה יש לתת את מספר הטלפון שלך.

ראיון פתוח

במהלך הראיון:

- להגיע עם: טופס הסכמה להשתתפות במחקר, מכשיר הקלטה או שניים, דף ועט, מדריך ראיון, בקבוק מים חדש ושתי כוסות (אם הפגישה לא בבית קפה או בבית) וטישו (כדי להציע למרואיין במקרה הצורך).
- צור שיחת חולין לצורך חימום.
- בקש שוב רשות להקליט את הראיון. מומלץ להניח את מכשיר ההקלטה בסמוך למרואיין לצורך קליטה טובה יותר של הדיבור (מניסיון.. מר...).
- בטרם הראיון יתחיל הבהר למרואיין שמה שתרשום על הדף נועד כדי לאתר נושאים חשובים אליהם תרצה לחזור בהמשך הראיון.

ראיון פתוח

- אל תחשוש משתיקות. יש להכיל אותם כמה שיותר, אלא אם מדובר בשתיקות של מבוכה וחרדה. פעמים ששתיקות הן זמן טוב להרהורים.

- "אז מה שאתה בעצם אומר זה..". זהו מתכון נהדר להוספת מידע.

- הימנע מראיון פינג-פונגי ומשאלות רכבת.

- רק כאשר החלק הפתוח של הראיון הגיע למיצוי, עבור למדריך הראיון. לפני שליפת המדריך שאל: "ויש עוד משהו שהיית רוצה להוסיף?"; "עוד משהו שעולה לך כשאתה חושב על החוויה שעברת?"; "עוד אסוציאציה שעולה לך?"

- שאל רק בסוף פרטים ביוגרפיים.

- לראיין קבוצה, לתמלל אותה ואז לחזור ולראיין עוד קבוצה – רוויה.

ניתוח תוכן (content analysis) במחקר איכותני

ניתוח תוכן הוא דרך שיטתית לניתוח טקסט באמצעות חוקים ברורים וידועים מראש היוצרים מספר מוגבל של קטגוריות מובחנות. מטרת ניתוח התוכן היא לאפשר הבנה יסודית ומקיפה של התופעה הנחקרת תוך שאיפה להגיע למבנים היסודיים שבבסיס התופעה. בניית תוכן אנו "שואלים את הטקסט שאלות".

שלב 1: השלב המקדים

1. קריאה חוזרת ונשנית של הראיון עד שיופנם בנו.
2. רישום בצד של רעיונות ראשוניים (מזכרי חשיבה).
3. לא לשכוח להוסיף מספרי שורות לטקסט.

שלב 2: פירוק ליחידות משמעות

נפרק את הטקסט לגורמים הנקראים "יחידות משמעות"
שמהווים אבני היסוד של הניתוח. יחידת משמעות היא
מקטע מתוך הטקסט שעומד בפני עצמו. אנחנו בוחרים
מתוך הטקסט פיסות מידע (העתק-הדבק) הנקראות יחידות
משמעות כאשר בשלב הבא נקודד אותן.

שלב 3: הקידוד

כל יחידת משמעות מקבלת שם קוד אחד. חשוב לדבוק בשלב זה ברמה התיאורית ופחות ברמה הפרשנית. עם תום ניתוח הראיון עשויים להיווצר עשרות קודים בראיון בודד.

טיפ: ניתן להתחיל לנתח בהתאם לנושאים הקיימים במדריך הראיון.

שלב 4: יצירת קטגוריות

זה השלב של איחוד קודים שקשורים זה לזה לקטגוריות ולתתי קטגוריות. כיצד מוצאים שם לקטגוריות:

– יוצרים כותרת קולעת.

– שואלים כותרת מהספרות.

– עושים שימוש במילים מתוך יחידות המשמעות.

שלב 5: יצירת תמות

התמה מציינת את המעבר מהרמה התיאורית לרמה הפרשנית. תמה נוצרת כאשר בסוף הראיון אנו מתבוננים על שלל הקטגוריות שנוצרו ומתבוננים על היחסים שבניהם. לרוב, מחקר יכיל בין ארבע לשש תמות. בשקף הבא ניתן לראות דוגמא ליצירת תמה. התמה מופיעה בתחתית השקף.

4. הטראומה לפני ואחרי

4.1 "הכל פעם היה רק חיים טובים והכל היה סבבה"

יונתן מדבר על תקופת התיכון הזכורה לו לטובה: "...ויש גם את הקטע של הבאסה שלא משנה מה יהיה וכמה נסתכל, זה לא יחזור, אתה מבין? זה פשוט לא יחזור! התקופה הזאתי לא תחזור אף פעם! גם התקופה וגם ההרגשה. זה קטע מבאס אבל, אבל טוב, אני מתנחם בזה שאיך שאני מסתכל אני חוזר אחורה, אתה מבין? אם עכשיו אני יסתכל על תמונות של כיתה י"ב יענו, אתה תראה אותי הכי מאושר שבעולם... כי עד אותו רגע, היה לי ממש חיים יפים, באמת נהניתי מהחיים. וכאילו.. ועכשיו כשאני מסתכל אחורה, כאילו באמת גם מה שלא היה נראה לי אז כזה כיף, כזאתי אידיליה, עכשיו זה נראה כאילו הכל מושלם, הכל כאילו, הכל.. פעם היה רק חיים טובים והכל היה סבבה!" (פגישה 11, שורה 45)

4.2 נקודת השינוי : החיים השתנו

יונתן: "אל, אל תכניס אותם לחיים שלך ממש, תגיד להם, תספר להם בכללי שאתה סובל, תגיד להם: 'אני לא אותו בן-אדם מפעם, אני מה לעשות ככה זה אני, ותאמינו לי..'. תדבר איתם גם מהלב!" (פגישה 14, שורה 58)

4.3 החיים אחרי הטראומה : אובדן

4.3.1 אובדן יכולת כללית: "אני לא פרפקט כמו שהייתי פעם"

ירון: "הלוואי והייתי יכול להמשיך עם זה (לשרת כחייל קרבי), הלוואי!" (פגישה 2, שורה 65)

4.3.2 אובדן תפקוד נורמטיבי: "אני חושב שאני הייתי בצבא רובוט"

אורן: "אני חושב שהייתי בצבא רובוט, כאילו לא הייתי כל כך אנושי... לא כמו שהייתי לפני כן." (פגישה 6, שורה 17)

4.3.3 אובדן יכולת ריכוז: "הראש לא מתפקד כמו שהיה מתפקד פעם"

גיא: "הראש לא מתפקד כמו שהיה מתפקד פעם, הראש לא מרוכז כמו שהיה מרוכז פעם... לא משנה מה כולם עברו פה, אבל הראש לא מתפקד כמו שהיה מתפקד פעם... חוסר ריכוז, שכחה, והכל.. זה כו-לם פה, אתה מבין? וזה משהו שאנחנו מנסים לתפקד אתו כל יום וזה משהו שאנחנו מנסים להתגבר עליו." (פגישה 3, שורה 40)

4.3.4 אובדן חיי שגרה: "לעשות מה שאפשר לעשות כדי לחזור לחיי שגרה"

גיא: "אנחנו ננסה לשפר פה את האיכות חיים של כל אחד פה ולעשות מה שאפשר לעשות כדי לחזור לחיי שגרה." (פגישה 3, שורה 27)

4.3.5 אובדן יכולת להירדם: "אתה נהיה בן אדם אחר"

יריב: "בשינה בעיקר זה פוגע, כי כשאתה ישן איזה ארבע חמש שעות בלילה, אתה לא אותו הבן אדם, שלושה ארבעה ימים זה אולי, אבל כשזה נהפך לתקופה של איזה כמה חודשים, אתה נהיה בן אדם אחר." (פגישה 1, שורה 10)

התמה – פיצול (Splitting) בין אידיאליזציה של החיים לפני ודוולואציה של החיים אחרי הטראומה

מה שעשינו עד כה נחשב "קידוד פתוח"

לאחר שניתחנו ראיון אחד אנו עוברים לניתוח הראיון הבא שעומד בפני עצמו וכך הלאה. סוג זה של קידוד נקרא "קידוד פתוח" משום שאנו "פותחים" את הטקסט וחושפים רעיונות ומשמעויות שעולים מתוכו.

שלב 6: מעבר ל"קידוד צירי"

עם סיום הקידוד הפתוח אנו עוברים לשלב הבא: "קידוד צירי" המתבצע "לרוחב". אנו מבצעים השוואה בין הראיונות בחתך רוחבי. נכנס את כל הקטגוריות מכל הראיונות ואת הציטוטים (תוך שימור יכולת הזיהוי והאיתור של כל ציטוט) לקובץ אחד וכך נוכל בנקל להבחין בין המשותף והשונה. מה שיכול לסייע מאוד בתהליך הוא בניית "שלד" או "עץ" המשלב את כל הקטגוריות ותתי הקטגוריות משלל הראיונות.

טיפ: להכין שלד שמקנה תמונה כללית ומעורר מחשבות. הפעולה מפה מאפשרת חיבור בין קטגוריות = תמה.

שלד של ניתוח תוכן

11. תיאור יחס החברה

11.1 יחס פוגע

11.1.1 חוסר אמון מצד המערכת הצבאית שגורם לייאוש - 'עוד חייל שרוצה 'פטור'?

11.1.2 יחס מתייג מצד החברה

11.1.3 יחס לא רגיש, לא מבין, אדיש, מזלזל ואטום - 'החברה אטומה'

11.1.3.1 מצד 'אנשים'

11.1.3.2 מצד חברים

11.1.4 רחמים - 'מתחילים לרחם עליך'

11.1.5 העדר הערכה מצד החברה על התרומה

11.2 יחס מבין ומעריך

11.2.1 מצד החברים

11.2.2 מצד המערכת

19. צחוק

19.1 צחוק בהקשר של טראומה

19.1.1 עוררות יתר

19.1.1.1 קשיי שינה

19.1.1.2 עצבנות, התפרצויות זעם

19.1.1.3 בעיות ריכוז ושיכחה

19.1.1.4 ערנות ייתר

19.1.2 הימנעות

19.1.3 חודרנות - פלאש בקים

19.1.4 ניתוק חברתי

19.1.5 אי יכולת לסיים משפטים מתוך העדר כוח

19.1.6 אודות האירוע הטראומתי

19.1.7 סימפטומים גופניים

19.1.8 'אנחנו לא אנשים רגילים' (מאבק בסטיגמה?)

שלב 7 והאחרון: המשגה ותיאוריה

זהו השלב של המשגת היחסים בין התמות השונות מכלל הראיונות לטובת יצירת מודל תיאורטי. בשלב זה אנו עושים שימוש בשפה תיאורטית לצורך המשגה של הקטגוריות והתמות.

דגשים בשליחת מאמר איכותני לפרסום

לבדוק האם כתב העת פרסם לאחרונה מחקרים איכותניים (ישנם כתבי עת שמקבלים גם וגם ואז העורך הראשי מתחלף...) ולקרוא את המאמרים.

לבדוק אימפקט פקטור ובעיקר את הדירוג הפנימי לפי רבעים.

מגבלת מילים – כתיבת מאמר איכותני ב-3000 מילה ואפילו - 5000 – לא קל בגלל פרק הממצאים. או לנטוש או לבקש מהעורך מלכתחילה אישור ליותר.